

БЕЛАРУСЬ НА СТАРАЖЫТНЫХ КАРТАХ

ТАПАГРАФІЧНАЯ КАРТА ЗАХОДНЯЙ РАСІІ (БЕЛАРУСІ). 1866 — 1912.
“Трохвярстоўка”. М 1:126000

МІР, СТОЎБЦЫ, ГАРАДЗЕЯ

Руіны ўмацаванага замка і назва старажытнага мястэчка Мір сведчаць аб тым, што войны тут вяліся з незапамітных часоў, і магчыма яно стала месцам заключэння міру паміж якімі-небудзь плямёнамі. Дакладна вядома, што на гэтых землях літоўскія рэцтары, якія падтрымлівалі Свідрыгайлу, змагаліся з Вітаўтам. Спусьталі іх татарскія набегі, шведскія, польскія, рускія і французскія войскі.

Былі ў мінулым края і светлыя часы, калі дасягалі небывалага росквіту населеныя пункты, большасць якіх на працягу некалькіх стагоддзяў належала знакамітаму роду Радзівілаў. У іх будаваліся палацы, царквы і касцёлы, ствараліся бібліятэкі. Дзякуючы Нёману, вялікае развіццё меў гандаль. Пазней гэтаму садзейнічала будаўніцтва Маскоўска-Брасцкай чыгуны, што прайшла праз гэтую тэрыторыю.

Амаль уся мясцовасць пагоркавая, бязлесая, асабліва добра тут расла пшаніца. Населеніцтва займалася пераважна земляробствам, яўры — гандлем. Зямля вызначалася не толькі ўрадлівасцю, але і малуюлічнасцю, асабліва па цячэнні Нёмана. Мноства азёр, рок і ручаёў перасякаюць край у розных напрамках. Многія мясціны апісаны ў нарысах “Вандроекі па маіх былых ваколіцах” (1853 г.) вядомага беларускага і польскага паэта У. Сыракомлі, які займаўся вывучэннем гісторыі, мовы і этнаграфіі Беларусі. Мастацкае ўвасабленне знойшлі малуюлічныя краявіды ў творах Я. Коласа, асабліва ягоны родны кут Мікалаеўшчыны.

АДЦЭДА, або АЦЦЭДА (Odcęda, Oścęda) — дзве вёскі — Вялая Адцэда і Малая Адцэда і фальварак на рацэ з такой жа назвай у Мінскай павеце Мінскай губерні ў 7-мі вярстах ад Стоўбцаў. У Малой Адцэдзе 8 двароў, у Вялай — 37. Вёскі ляжаць на двух баях Маскоўска-Брасцкай чыгуны.

АПЕЧКІ (Опечки, Opieczki) — вёска Мінскага павета Мінскай губерні, 71 двор, 720 жыхароў, праваслаўная царква, капліца.

АСТРАЎКІ (Островки, Ostrowki) — вёска і фальварак Навагрудскага павета Мінскай губерні на рацэ Уша, 41 двор, 330 жыхароў, праваслаўная царква, пабудаваная ў 1844 г., капліца.

ГАВЕЗНА (Говезна, Howiezna) — старажытнае мястэчка і фальварак на рацэ Гавезнінкі ў Слуцкім павеце Мінскай губерні, 20 двароў, 114 жыхароў, валасная ўправа, праваслаўная царква, кірмаш 24 чарвены. У ваколіцах вінакурны, суконныя заводы, бровар. У XVI ст. мястэчка належала Слуцкім князям Алемкавічам, з 1588 г. — Мікалаю Радзівілу, празванаму Сіротка. У 1590 г. ён перадаў мястэчка нясвіжскім бенедыкцінам, і яны пабудавалі касцёл у гатычным стылі. Пазней касцёл быў перабудаваны ў праваслаўную царкву.

ГАЛАВЕНЧЫЦЫ (Головенчыцы, Hołowienczyce) — вёска Мінскага павета Мінскай губерні. 54 двары, 594 жыхары.

ГАРАДЗЕЯ (Городея, Horodieja) — вёска на ра-

цэ Гарадзейка Навагрудскага павета Мінскай губерні, 48 двароў, 353 жыхары, валасная ўправа, школа, крама, трацір. Паблізу вёскі — чыгуначная станцыя Гарадзея. Яна мела вялікае значэнне, бо знаходзілася ў надзвычай урадлівай мясцовасці, дзякуючы чаму стала даволі вядомым месцам гандлю земляробчымі прадуктамі, і першую чаргу абзоякам: яго тут грузілася звыш 700 тыс. пудоў. Нават такія вялікія гарады, як Варшава, мелі ў Гарадзеі сваіх гандлёвых агентаў. Праходзіў праз яе і паштовы тракт, які злучаў Слуцк праз Нясіж і Мір з Навагрудкам.

ЖУХОВІЧЫ (Жуховичи, Żuchowicze) — дзве вёскі — Вялікія і Малыя Жуховічы ў Навагрудскім павеце Мінскай губерні на рацэ Уша. У Вялікіх Жуховічах 90 двароў, 700 жыхароў, валасная ўправа, праваслаўная царква Пятра і Паўла, школа. У Малых Жуховічах 53 двары, 400 жыхароў, праваслаўная царква.

ЗАЯМНАЯ (Заямная, Zajamno) — вёска Мінскага павета Мінскай губерні на рацэ Заямна, правым прытоку Нёмана, 56 двароў, 564 жыхары.

ШКАЛЬДЗЬ (Ишкольдъ, Iszkoldz) — мястэчка і маёнтак Навагрудскага павета Мінскай губерні на рацэ Уша, 108 двароў, 738 жыхароў, праваслаўная царква. Спачатку належала Іллінічам, затым Радзівілам, Вітгенштэйнам. Гісторыя мястэчка цесна звязана з Мірам, яно уваходзіла ў склад така званата “Мірскага ключа”. Раней тут быў касцёл, перабудаваны, згодна падання, з язычніцкага капішча.

ЛЫСЦА (Лысца, Łysica) — вёска і фальварак у Навагрудскім павеце Мінскай губерні на рацэ з такой жа назвай, прытоку Ушы, 42 двары, 308 жыхароў, праваслаўная царква. Фальварак належаў Радзівілаам, з 1857 г. — Вітгенштайнам.

МІКАЛАЕЎШЧЫНА (Николаевщина, Mikolajewszczyzna) — мястэчка Мінскага павета Мінскай губерні пры ўпадзенні ракі Турчанка ў Нёман, былое ўладдзіне Радзівілаў, 65 двароў, 640 жыхароў, праваслаўная царква, перабудаваная пасля 1866 г. з каталіцкага касцёла. Каля вёскі знаходзіўся брод праз Нёман.

МІР (Мирь, Mir) — старажытнае мястэчка і фальварак Навагрудскага павета Мінскай губерні на рацэ Міранка, 280 двароў, 1960 жыхароў, валасная ўправа, 2 праваслаўныя царквы, 7 сінагог, мячэць, павятовае вучылішча, школа, паштова станцыя на дарозе Нясвіж — Ліда, 4 піцейныя дамы, 76 крам. У мінулым у мястэчку быў умацаваны замак. Вядомым яго стала ў XIV ст., калі належала Ільінічам. Даволі часта пераходзіла з рук у рукі. На працягу некалькіх стагоддзяў (1549—1813) Мір належаў Радзівілаам, затым перайшоў Вітгенштайнам. Мястэчка і старадаўні замак неаднаразова разбураліся чужаземцамі. Руіны замка сведчылі, што будаваўся ён у розныя эпохі. Абікружаў яго высокі вал. У 1594 г. у мястэчку быў узведзены каменны касцёл св.Мікалая Цудатворцы, як і замак, у гатычным стылі. У 1700 г. з'явіўся ячэй адыні касцёл. Абодва яны з цягам часу былі перабудаваны ў праваслаўныя царквы. Асаблівага росквіту дасягнуў Мір, калі ў ім заснаваў сваю рэзідэнцыю Карл-Станіслаў Радзівіа "Пане Каханчу", пашырэння гандлёвай адносін. Тут былі багатыя жўрэйскія магазіны. Акрамя жўраў у мястэчку жылі адыні цыганы, якія займаліся рознымі рамёствамі. Пасля смерці апошняга мірскага цыганскага караля Марцінкевіча ў 1790 г. цыганы развіталіся з мястэчка. Мір славіўся сваімі конскімі кірмашамі, якія праводзіліся штогод 9 мая і 6 снежня, у дзень св.Міколая. Сюды прывозілі на продаж коней з заводаў Храгтовічаў, Абуховічаў, Вайніловічаў і інш. Доўжыліся кірмашы па 4 тыдні.

ПАЛАНЕЧКА (Полонечка, Poloneczka) — мястэчка і маёнтак Навагрудскага павета Мінскай губерні на рацэ Змейка, 62 двары, 454 жыхары, праваслаўная царква, касцёл, капліца, крама, млын. Мястэчка спачатку належала Дусэцкім-Рудоміям, затым Радзівілаам. У канцы XVIII — пачатку XIX ст. у Паланечцы жыў Мацей Радзівіа, што садзейнічала яе росквіту. Яго палац славіўся раскопай і багачствам, у ім была вялікая бібліятэка, аркід, шмат твораў мастацтва.

РАДУНЬ (Радунь, Raduń) — вёска Навагрудскага павета Мінскай губерні на рацэ Уша, 99 двароў, 784 жыхары, належала Радзівілаам.

СВЕРЖАНЬ (Свержень, Swierżen) — два мястэчкі — Новы і Стары Свержань на Нёмане ў Мінскім

павеце Мінскай губерні. Стары Свержань заснаваны ў XV ст. Належаў Радзівілаам. Спрадвеку быў месцам складу лясных тавараў, лямгу і інш. 40 двароў, 410 жыхароў, праваслаўная царква. У адрозненне ад яго, пасяленне на другім беразе Нёмана названа Новым Свержнем. У ім 141 двор, 860 жыхароў, валасная ўправа, праваслаўная царква, капліца, сінагога, 2 жўрэйскія школы, 2 вядзеныя млыны, 28 крам, 29 чарвоні і 8 верасня — кірмаш. Першая прыстань на Нёмане, адкуль пачыналася суднаходства, з'яўлялася месцам склада тавараў, што сплываліся ў Каралевец. Асабліва кіпелі гандаль у Новым Свержні ў час Крымскай вайны. Шматлікія купцы везлі сюды пераважна хлеб, віно, лён, пеньку, якія тут жа прадаваліся і сплываліся далей па Нёмане.

СИМАКОВА (Симаково, Siemakowo) — вёска Навагрудскага павета Мінскай губерні на рацэ Міранка пры паштовым гасцінцы паміж Гарадзец і Мірам, 77 двароў, 610 жыхароў, праваслаўная царква. Насельніцтва, акрамя земляробства, займалася сталярным рамёствам.

СКОРЫЧЫ (Скоричи, Skorycze) — вёска і фальварак Навагрудскага павета Мінскай губерні на рацэ Уша, 24 двары, 220 жыхароў, праваслаўная царква.

СТОЎБЫЦЫ (Столбцы, Stolbcy) — мястэчка Мінскага павета Мінскай губерні на рацэ Нёман, 186 двароў, 1070 жыхароў, валасная ўправа, 2 праваслаўныя царквы, сінагога, 2 жўрэйскія малітоўныя дамы, школа, вучылішча, пошта, лесасілавы і запалкавы заводы, смалакурні, 20 крам, кірмашы (на Ушэсце і 9-ты чадвер на сярнім тыдлі), базар — штодзённая. Стоўбцы вядомы з першай паловы XVI ст., належалі Слушкам, Радзівілаам, Чартарыйскім. У 1825 г. князем Чартарыйскім тут была пабудавана каменная Анненская царква. Мястэчка спачатку было невялікім. У час Крымскай вайны за адыні год яго значна змянілася, дзякуючы канцэнтрацыі тут гандлю. З'явіліся магазіны, гандлёвыя склады. Каля мястэчка на Нёмане — паромная прыстань, вядомая па сплаве лесу, збожжжа, пшнікі. З 1871 г. Стоўбцы сталі станцыяй Маскоўска-Брэсцкай чыгуны, адкуль адпраўлялася да 60 тыс. пудоў хлебных грузаў і да 40 тыс. пудоў лесамагтэрывалаў. У ваколіцах здабывалася вагна.

ТРЭШЧЫНА (Трещина, Treszcyna) — вёска Навагрудскага павета Мінскай губерні на рацэ Уша, пры Навагрудскім паштовым гасцінцы, 30 двароў.

ТУРЭЦЬ (Турець, Turiec) — мястэчка Навагрудскага павета Мінскай губерні. 84 двары, 780 жыхароў, 2 праваслаўныя царквы, сінагога, школа, жўрэйская школа, 3 млыны, 2 піцейныя дамы, 5 крам. Мястэчка даволі старажытнае. У XIV ст. належала князю Уладзіміру Альгердавічу, у канцы XVI ст. стала ўласнасцю Хадкевічаў.

Падрыхтавала М.Сюкал